

Stavovi direktora i stručnih saradnika o indikatorima kvaliteta rada predškolske ustanove¹

Nataša Cvijanović^{id}, **Marica Travar^{id}**², **Nebojša Mitrović^{id}** i

Sladana Miljenović^{id}

Pedagoški fakultet u Bijeljini, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

APSTRAKT

Istraživanje pruža uvid u to kako direktori i stručni saradnici vide svoju profesionalnu ulogu u procesu obezbjeđivanja kvaliteta rada predškolske ustanove. Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove direktora i stručnih saradnika o mogućnostima unapređivanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kakav je odnos između tih stavova i postoje li razlike među njima. Tom prilikom ispitano je 70 direktora i 32 stručnih saradnika iz 70 predškolskih ustanova iz Republike Srpske u BiH.

Rezultati kazuju da i direktori i stručni saradnici imaju slične stavove o unapređenju vaspitno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama. Ipak postoje određene razlike u stavovima koji se odnose na stručno usavršavanje, partnerstvo roditelja sa predškolskom ustanovom kao i na opremljenost predškolske ustanove. Mjesto zaposlenja korespondira sa najviše varijabli o stavovima i mjerama za unapređenje, dok godine života zaposlenih nisu pokazale značajnost rezultata.

I direktori i stručni saradnici prepoznali su važnost partnerskog odnosa sa porodicom i lokalnom zajednicom, te razvoja programa za roditelje. Kreatori obrazovnih politika prilikom kreiranja budžeta treba da uzmu u obzir preusmjeravanje viškova za finansiranje predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

¹ Ovaj rad je rezultat istraživanja sprovedenog u okviru naučno-istraživačkog projekta pod nazivom "Mogućnosti unapređivanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj iz ugla različitih društvenih aktera", br: 19.032 / 961-33/23, koje finansira Ministarstvo za naučno-tehnološki razvoj i visoko obrazovanje Republike Srpske.

² E-mail: marica.travar@pfb.ues.rs.ba

Nalazi signaliziraju pravce daljeg djelovanja kroz unapređenje sistema vrednovanja kvaliteta u predškolskim ustanovama u područjima rada kao što su upravljanje i rukovođenje, partnerstvo sa porodicom i zajednicom, kao i kreiranje stimulativnog okruženja.

Ključne riječi: direktori, stručni saradnici, unapređenje, kvalitet, predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

Uvod

Određenje pojma kvaliteta u predškolskom vaspitanju i obrazovanju zahtijeva sagledavanje šireg istorijskog, društvenog i kulturnog konteksta, što sugerise da su definicije kvaliteta kontekstualno i kulturološki uslovljene, ali i da su podložne mijenjanju tokom vremena (OECD, 2015). Kako postoji mnogo vrsta programa i propisa u obrazovanju predškolske djece, postoje različiti pristupi utvrđivanja komponenti koje doprinose kvalitetu rada u predškolskoj ustanovi. Takođe, tome možemo dodati i drugačije prepoznavanje najvažnijih indikatora kvaliteta od strane svih aktera vaspitno-obrazovnog procesa. Ovaj rad je usmjeren na sagledavanje stavova direktora i stručnih saradnika o najvažnijim indikatorima kvaliteta za unapređenje vaspitno-obrazovne prakse u predškolskim ustanovama.

Teorijske osnove istraživanja

Kao teorijska osnova ovog istraživanja poslužio je OECD-ov okvir kvaliteta u ranom obrazovanju (2012). Kroz pet dimenzija kvaliteta koje se odnose na pristup, osoblje, program, praćenje i evaluaciju, upravljanje i finansiranje (OECD, 2015, European Commission, 2014, 2019) razmatrani su stavovi direktora i stručnih saradnika o njihovoj ulozi u procesu obezbjeđivanja kvaliteta rada predškolske ustanove.

Pored navedenog, u BiH za područje Republike Srpske na snazi je Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, 2022) kojim je propisano da se vrednovanje kvaliteta rada predškolske ustanove vrši na osnovu standarda kvaliteta koji obuhvataju najvažnija područja rada predškolske ustanove. Navedena područja rada uključuju: upravljanje i rukovođenje, poučavanje i učenje zasnovano na igri, praćenje i dokumentovanje napredovanja djeteta, podršku dječijem razvoju i učenju, partnerstvo sa porodicom i zajednicom, stimulativno okruženje (ljudski i materijalni resursi) i sisteme i procedure osiguranja kvaliteta. I ova područja rada služila su kao teorijski okvir za ponuđene indikatore kvaliteta direktorima i stručnim saradnicima.

Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj obavlja se u 43 javne i 82 privatne predškolske ustanove i temelji se na Programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske (2022). Didaktička koncepcija ovog programa je zasnovana na

sistemu igrolikih aktivnosti koje su integrisane u mrežu ishoda učenja raspoređenih u okviru pet aspekata dječijeg razvoja i to: govor, komunikacija i pismenost, fizički razvoj i zdravlje, društveni i emocionalni razvoj, otkrivanje i razumijevanje svijeta i umjetnost i stvaralaštvo.

Metod

Kao osnovni istraživački problem ovog rada nameće se traganje za odgovorom kako direktori i stručni saradnici procjenjuju mogućnosti unapređivanja stanja u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Na temelju toga, ispitani su stavovi direktora i stručnih saradnika o mogućnostima unapređivanja u ovoj oblasti, te utvrđena cjelokupnost odnosa između stavova direktora i stručnih saradnika i strukture predškolske ustanove u kojoj rade (mjesto gdje se nalazi ustanova, oblik organizacije, veličina ustanove), kao i njihovih godina starosti i radnog staža. Takođe, cilj je bio utvrditi da li postoje razlike među njima. S tim u vezi, postavljena je hipoteza istraživanja na osnovu koje je pretpostavljeno da postoji značajna razlika između direktora i stručnih saradnika u procjeni važnosti indikatora koji se odnose na kvalitet rada predškolske ustanove.

Uzorak

Ispitivanje je sprovedeno kroz anketno istraživanje na području Republike Srpske u 70 predškolskih ustanova na reprezentativnom uzorku. Najveći broj ispitanika su direktori (70), dok je stručnih saradnika 32 (Tabela 1) od kojih je najviše pedagoga (12) i psihologa (10). Takođe od 102 ispitanika najviše je onih u dobi od 30 do 40 godina i onih sa radnim stažom do pet godina.

Tabela 1

Broj direktora i stručnih saradnika, njihove godine starosti i radnog staža

Oblici varijable	Direktori i stručni saradnici (N)	Procenat (%)
Direktori	70	68,63
Stručni saradnici	32	31,37
Godine starosti		
do 30	14	13,73
31-40	41	40,20
41-50	31	30,39
51-60	8	7,84
Preko 60	8	7,84
Radni staž		
Do pet godina	39	38,20
6-10	18	17,60
11-20	31	30,40
21-30	12	11,80
Preko 30 godina	2	2,00
Ukupno	102	100

Varijable kojima je ispitivana struktura predškolske ustanove odnosile su se na veličinu ustanove u pogledu broja uključene djece, oblik organizovanja i mjesto, odnosno sredinu u kojoj se nalazi predškolska ustanova (Tabela 2). U grupi ispitivanih direktora i stručnih saradnika najviše je onih koji rade u predškolskim ustanovama koje uključuju od 101 do 200 djece i u onim sa nešto manjim brojem djece (od 50 do 100), što je i očekivano, budući da je u Republici Srpskoj najveći broj predškolskih ustanova kapaciteta od 50 do 200 djece. Od ispitivanog uzorka najviše je onih koji rade u predškolskim ustanovama koje se nalaze na području grada.

Tabela 2
Struktura predškolskih ustanova

Oblici varijable	Broj ispitanika (N)	Procenat (%)
<i>1. Veličina predškolske ustanove</i>		
Do 50 djece	15	14,71
51-100	23	22,55
101-200	28	27,45
201-300	16	15,69
Preko 300 djece	20	19,61
<i>2. Oblik organizovanja predškolske ustanove</i>		
Privatna	42	41,18
Javna	60	58,82
<i>3. Mjesto gdje se nalazi predškolska ustanova</i>		
grad	90	88,24
prigradsko naselje	9	8,82
selo	3	2,94

Instrument

Na osnovu samoprocjene direktora i stručnih saradnika primjenom anketnog upitnika prikupljeni su podaci o stavovima direktora i stručnih saradnika. Upitnik se sastojao od dijela sa opštim podacima (profesionalna uloga u vrtiću; godine starosti ispitanika; radni staž; veličina predškolske ustanove; oblik organizovanja i mjesto gdje se nalazi predškolska ustanova). Takođe, upitnik je činio skaler sa dvije supskale: mogućnosti unapređivanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja i potencijalne mjere za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Teorijski okvir za izradu instrumenta sadržan je u važećoj legislativi Ministarstva prosvjete i kulture (Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju; Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022-2030. godine) kao i u prijedlogu mjera za unapređivanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u prethodnim istraživanjima (Dobrotić, i sar. 2018; Karačić i Bitunjac, 2024; Travar i Miljenović, 2017; UNICEF, 2023). Koristeći skalu Likertovog tipa, ajtemi su procjenjivani na dvije numeričke supskale od 1 do 5.

Provjerom pouzdanosti instrumenta utvrđeno je da su alfa-kronbah (Alpha Cronbach) koeficijenti unutrašnje saglasnosti za obje supskale visoki: A) stavovi o unapređenju predškolskog vaspitanja i obrazovanja ($\alpha=,91$) i B) mjere za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja ($\alpha=,92$).

Ako pogledamo pokazatelje koji pokazuju distribuciju vrijednosti promjenljivih (skewness i kurtosis) u supskali A (Tabela 3) može se uočiti da su sve vrijednosti parametara asimetričnosti (skewness) negativne, što govori da su rezultati desno od srednje vrijednosti. Budući da su pozitivne vrijednosti koje se odnose na spljoštenost (kurtičnost) primjećuje se više rezultata nagomilanih oko centra raspodjele, ali i da je raspodjela rezultata šiljatija od normalne.

Tabela 3

Deskriptivni podaci skale procjene o unapređenju predškolskog vaspitanja i obrazovanja (skala A)

<i>Skala A</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>skjunis</i>	<i>kurtozis</i>
S1. Osobine ličnosti vaspitača i pristup radu	4,52	,70	-1,66	3,16
S2. Zadovoljstvo vaspitača svojim poslom	4,55	,71	-1,93	4,26
S3. Stručno usavršavanje vaspitača	4,38	,73	-1,20	1,55
S4. Učešće vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima i sl.	3,70	,95	-,61	,09
S5. Povećanje plata vaspitačima	4,38	,90	-2,07	4,95
S6. Poštovanje profesije vaspitača u društvu	4,51	,82	-2,15	4,92
S7. Partnerstvo roditelja sa predškolskom ustanovom u cilju ostvarivanja dobrobiti djeteta	4,42	,71	-1,32	2,15
S8. Angažovanje i uključivanje roditelja u rad predškolske ustanove	4,16	,81	-,74	,04
S9. Korištenje kapaciteta škola u neposrednom okruženju	3,53	,98	-,65	,44
S10. Povezivanje predškolskih ustanova i grana privrede	3,56	1,04	-,48	,24
S11. Korištenje kapaciteta društvenih institucija i objekata kao sredinskih uslova za predškolsko vaspitanje i obrazovanje	3,88	,92	-,75	,58
S12. Bolja povezanost predškolske ustanove sa lokalnom zajednicom	4,33	,74	-1,06	1,05
S13. Opremljenost predškolske ustanove novim tehnikama i tehnologijama	4,11	1,03	-1,20	1,02
S14. Opremljenost predškolske ustanove igračkama, opremom, materijalima i sredstvima za rad	4,57	,73	-2,12	5,65
S15. Broj djece u grupi (ne više od propisanih standarda)	4,46	1,07	-2,12	3,46

I u drugoj skali (Tabela 4) sve vrijednosti parametara asimetričnosti su negativne. Vrijednosti koje se odnose na kurtičnost se u nekim slučajevima kreću ispod nule, što govori da je distribucija u tim slučajevima pljosnatija od normalne. Ostale vrijednosti iznad nule govore da su ostali rezultati oko centra distribucije.

Tabela 4

Deskriptivni podaci skale procjene mjera za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja (skala B)

<i>Skala B</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>skjunis</i>	<i>kurtozis</i>
M1. Besplatno pohađanje predškolskih ustanova za najsiromašnije i najugroženije kategorije djece	4,26	,91	-1,35	1,95
M2. Osnivanje javno-privatnog partnerstva i mreže predškolskih ustanova	4,10	1,01	-1,08	,88
M3. Promocija predškolstva kao jedne od primarnih društvenih djelatnosti, koja je investicija, a ne trošak	4,40	,85	-1,45	1,44
M4. Preusmjeravanje budžetskih viškova lokalnih zajednica u oblast predškolstva	4,65	,67	-2,27	5,64
M5. Preispitivanje budžetskih prioriteta i preraspodjela sredstava za potrošnju iz drugih oblasti u oblast predškolstva	4,54	,69	-1,56	2,28
M6. Osnivanje igraonica u ruralnim područjima	3,90	1,09	-,91	,22
M7. Osnivanje predškolskih ustanova sa programom u poludnevnom trajanju u ruralnim područjima	4,11	1,01	-1,15	1,01
M8. Osnivanje predškolskih ustanova pri vjerskim zajednicama	3,30	1,13	-,25	-,32
M9. Ujednačavanje dostupnosti predškolskih ustanova korisnicima u različitim lokalnim sredinama	4,13	,99	-1,31	1,60
M10. Uvođenje subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama u svim lokalnim sredinama	4,48	,72	-1,18	,53
M11. Povećanje postojećih subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama	4,47	,72	-1,15	,47
M12. Fleksibilno radno vrijeme predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja	3,86	1,08	-,87	,22
M13. Fleksibilna organizacija predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja	3,88	1,03	-,84	,26
M14. Osnivanje mreže volontera	3,94	,99	-,68	-,00
M15. Popularisanje profesije vaspitača među srednjoškolcima	4,35	,84	-1,36	1,92
M16. Obezbjeđivanje grantova i donacija	4,58	,68	-1,72	2,98
M17. Podizanje svijesti javnosti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ranog učenja	4,60	,79	-2,58	7,66
M18. Uspostavljanje saradnje sa nevladinim sektorom s ciljem izrade projekata koji se bave povećanjem obuhvata djece	4,24	1,01	-1,47	1,78

S obzirom da pokazatelji asimetričnosti i spljoštenosti kazuju da je jedan broj rezultata koncentrisan oko srednje vrijednosti, dodatno je izvršen Kolmogorov-Smirnov test za verifikaciju neparametrijskih hipoteza kada pretpostavka o normalnosti raspodjele rezultata nije potvrđena ni za jednu skalu ($p_{A,B} = ,00$). To je uslovalo izbor neparametrijske statističke tehnike za izračunavanje odnosa između stavova direktora i stručnih saradnika.

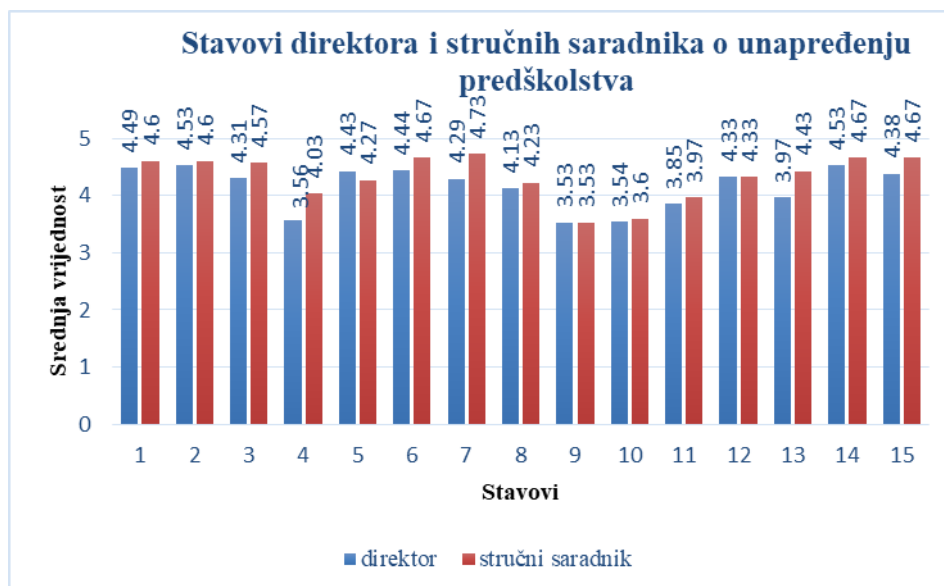
Procedura

Prikupljanje podataka organizovano je 2024. godine u 70 predškolskih ustanova iz Republike Srpske. Statistička obrada podataka u programu SPSS, verzija 20. obuhvatala je analizu deskriptivne statistike (frekvencija, procenat, srednja vrijednost, standardna devijacija) kao i upotrebu statističkih tehnika: Man-Vitnijev U test i hi-kvadrat test nezavisnosti.

Rezultati

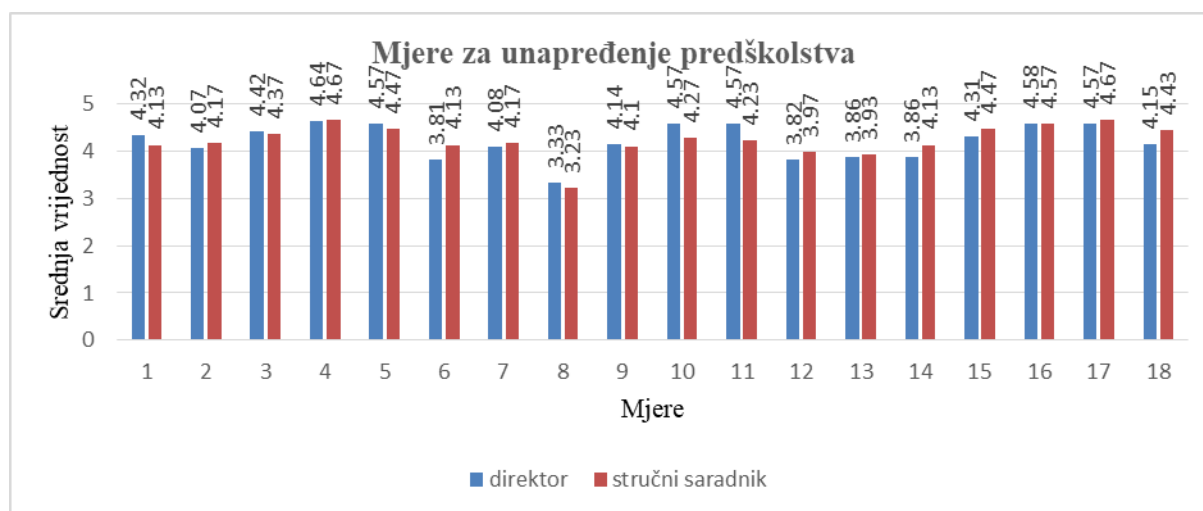
Prvi zadatak odnosio se na utvrđivanje najdominantnijih indikatora kvaliteta za unapređenje vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi kao i mjera koje tome mogu doprinijeti. Na osnovu posmatranja srednje vrijednosti uočeno je da i direktori i stručni saradnici vrlo slično procjenjuju važnost pojedinih indikatora unapređenja predškolskog vaspitanja i obrazovanja (Grafikon 1).

Ipak, stručni saradnici nešto više naglašavaju indikatore kao što su: *Poštovanje profesije vaspitača u društvu (S6)*, *Partnerstvo roditelja sa predškolskom ustanovom u cilju ostvarivanja dobrobiti djeteta (S7)*, *Opremljenost predškolske ustanove igračkama, opremom, materijalima i sredstvima za rad (S14)* i *Broj djece u grupi (S15)*. Najmanje je izražen indikator *Korištenje kapaciteta škola u neposrednom okruženju (S9)* kojeg isto procjenjuju i direktori i stručni saradnici.

Grafikon 1. Izraženost indikatora kvaliteta za unapređenje vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi

U pogledu mjera koje mogu doprinijeti unapređenju vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi (Grafikon 2) stručni saradnici nešto više naglašavaju indikatore kao što su: *Preusmjeravanje budžetskih viškova lokalnih zajednica u oblast predškolstva* (M4), *Obezbjediavanje grantova i donacija* (M16), *Podizanje svijesti javnosti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ranog učenja* (M17). Po njihovoj procjeni manje značajne su mjere: *Osnivanje predškolskih ustanova pri vjerskim zajednicama* (M8), *Fleksibilno radno vrijeme predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja* (M12), *Fleksibilna organizacija predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja* (M13).

Grafikon 2. Izraženost mjera koje mogu doprinijeti unapređenju vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi

Drugi zadatak odnosio se na utvrđivanje odnosa između stavova direktora i stručnih saradnika o unapređenju vaspitno-obrazovne prakse i strukture predškolske ustanove u kojoj rade (mjesto gdje se nalazi ustanova, organizacija i veličina ustanove), kao i njihovih godina starosti i radnog staža. Takođe, nastojao se utvrditi odnos između stavova direktora i stručnih saradnika o mjerama koje mogu doprinijeti unapređenju vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi.

Posmatramo li stavove o unapređenju vaspitno-obrazovne prakse hi-kvadrat test nezavisnosti pokazao je značajnost rezultata samo za neke stavove (Tabela 5). To da li neko radi u javnoj ili privatnoj predškolskoj ustanovi može uticati na doživljaj važnosti *stručnog usavršavanja vaspitača* (S3), *učešća vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima* (S4), *povećanja plata vaspitačima* (S5), *poštovanja profesije vaspitača u društvu* (S6), *partnerstva roditelja sa predškolskom ustanovom u cilju ostvarivanja dobrobiti djeteta* (S7), *opremljenosti predškolske ustanove novim tehnikama i tehnologijama* (S13), kao i *igračkama, opremom, materijalima i sredstvima za rad* (S14) za unapređenje predškolstva.

To potvrđuje nivo značajnosti za promjenljivu *Oblik organizovanja predškolske ustanove* (S3: $p=,042$, S4: $p=,011$, S5: $p=,007$, S6: $p=,023$, S7: $p=,005$, S13: $p=,027$, S14: $p=,023$).

Takođe, stavovi o važnosti učešća vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima, kao i partnerstva roditelja sa predškolskom ustanovom može se razlikovati u zavisnosti od toga da li direktori ili stručni saradnici vrše procjenu, što potvrđuje i dobijeni nivo značajnosti (S4: $p=,026$, S7: $p=,032$).

Mjesto u kome se predškolska ustanova nalazi može biti u vezi sa stavom o *važnosti partnerstva sa porodicom za unapređenje* (S7: $p=,045$), dok veličina ustanove može biti u vezi sa procjenom da povećanje plata vaspitačima i opremljenost predškolske ustanove novim tehnikama i tehnologijama može doprinijeti unapređenju predškolskog vaspitanja i obrazovanja (S5: $p=,008$, S13: $p=,013$).

Tabela 5
Hi-kvadrat test nezavisnosti u skali A

Skala A	Direktor/stručn i saradnik		Mjesto gdje se ustanova nalazi		Oblik organizovanja ustanove Javna/privatna		Veličina ustanove (broj djece)		Godine starosti		Radni staž	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	P	χ^2	p
S1	6,62	,08	6,83	,33	5,51	,13	12,40	,41	16,04	,18	12,27	,42
S2	,53	,91	11,30	,07	7,79	,05	20,90	,05	15,73	,20	4,24	,97
S3	4,66	,19	9,13	,16	8,20	,042	14,83	,25	11,36	,49	8,85	,71
S4	11,04	,026	12,66	,12	13,09	,011	20,24	,20	12,48	,71	6,33	,98
S5	6,34	,17	12,28	,13	14,07	,007	32,91	,008	14,61	,55	15,53	,48
S6	5,13	,27	7,22	,50	11,31	,023	17,22	,37	11,25	,79	8,94	,91
S7	8,82	,032	12,86	,045	12,92	,005	20,20	,06	13,03	,36	13,14	,35
S8	2,65	,44	7,64	,26	3,13	,37	20,26	,06	6,13	,90	10,51	,57
S9	,66	,95	3,00	,93	4,10	,39	14,61	,55	16,26	,43	17,75	,33
S10	1,60	,80	6,81	,55	6,68	,15	14,33	,57	23,87	,09	10,99	,81
S11	3,97	,41	8,04	,42	4,33	,36	11,58	,77	18,26	,30	12,71	,69
S12	2,93	,40	2,52	,86	4,60	,20	12,03	,44	13,33	,34	6,64	,88
S13	6,41	,17	9,79	,28	10,94	,027	31,24	,013	10,18	,85	18,11	,31
S14	6,18	,18	14,71	,06	11,32	,023	18,40	,30	20,09	,21	14,79	,54
S15	2,78	,59	6,85	,55	4,48	,34	21,19	,17	20,26	,20	19,32	,25

Napomena: statistički značane razlike su podebljane (bold)

I u Skali B hi-kvadrat test nezavisnosti pokazao je značajnost rezultata samo za neke stavove (Tabela 6). Tako je opet promjenljiva *Oblik organizovanja predškolske ustanove* pokazala da može biti u vezi sa najviše zavisnih varijabli i to: *Osnivanje javno-privatnog partnerstva i mreže predškolskih ustanova* (M2: $p=,009$), *Preusmjeravanje budžetskih viškova lokalnih zajednica u oblast predškolstva* (M4: $p=,024$), *Preispitivanje budžetskih prioriteta i preraspodjela sredstava za potrošnju iz drugih oblasti u oblast predškolstva* (M5: $p=,028$), *Uvođenje subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama u svim lokalnim sredinama* (M10: $p=,000$), *Povećanje postojećih subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama* (M11: $p=,000$), *Popularisanje profesije vaspitača među srednjoškolcima* (M15:

$p=,029$), *Obezbeđivanje grantova i donacija* (M16: $p=,006$), *Uspostavljanje saradnje sa nevladinim sektorom s ciljem izrade projekata koji se bave povećanjem obuhvata djece* (M18: $p=,002$).

Stav koji se odnosi na mjeru M10 i M11 može se razlikovati u zavisnosti od toga da li direktori ili stručni saradnici vrše procjenu, što potvrđuje i dobijeni nivo značajnosti (M10: $p=,024$, M11: $p=,010$). Mjesto u kome se predškolska ustanova nalazi može biti u vezi sa ponuđenom mjerom M8 ($p=,032$), dok godine radnog staža mogu biti u vezi sa procjenom da podizanje svijesti javnosti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ranog učenja može biti značajna mjera za unapređenje (M17: $p=,006$).

Tabela 6

Hi-kvadrat test nezavisnosti zavisnih i nezavisnih varijabli u skali B

Skala B	Direktor/stručn i saradnik		Mjesto gdje se nalazi ustanova		Predškolska ustanova Javna/privatna		Veličina ustanove (broj djece)		Godine starosti		Radni staž	
	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p	χ^2	p
M1	1,44	,83	3,02	,93	4,87	,30	11,06	,80	22,43	,13	20,64	,19
M2	5,38	,25	6,53	,58	13,41	,009	20,18	,21	12,37	,71	10,62	,83
M3	3,03	,38	5,15	,52	7,02	,07	6,49	,88	5,49	,93	10,25	,59
M4	4,47	,21	6,34	,38	9,45	,024	11,29	,50	7,09	,85	9,87	,62
M5	2,75	,43	6,40	,38	9,08	,028	6,93	,86	14,79	,25	10,42	,57
M6	5,86	,20	2,88	,94	5,43	,24	12,50	,70	13,12	,66	17,25	,36
M7	8,12	,08	5,55	,69	7,40	,11	10,07	,86	15,96	,45	17,19	,37
M8	3,84	,42	16,84	,032	5,13	,27	24,68	,07	8,94	,91	16,68	,40
M9	5,36	,25	4,11	,84	4,66	,32	12,78	,68	17,19	,37	19,60	,23
M10	9,41	,024	6,38	,38	21,85	,000	15,38	,22	10,56	,56	18,03	,11
M11	11,43	,010	6,68	,35	23,22	,000	13,98	,30	12,21	,42	19,06	,08
M12	4,64	,32	9,19	,32	5,86	,20	25,24	,06	25,18	,06	20,75	,18
M13	1,36	,85	10,42	,23	7,22	,12	25,11	,06	23,63	,09	12,42	,71
M14	3,78	,43	4,28	,83	7,69	,10	18,91	,27	12,27	,72	16,87	,39
M15	3,20	,52	,88	,99	10,82	,029	8,17	,94	13,32	,64	7,06	,97
M16	2,99	,39	4,52	,60	12,44	,006	9,38	,67	13,29	,34	11,75	,46
M17	1,52	,82	1,97	,98	8,34	,08	24,38	,08	16,04	,45	33,48	,006
M18	3,90	,42	2,16	,97	16,55	,002	19,22	,25	18,27	,30	21,64	,15

Napomena: statistički značane razlike su istaknute (bold)

Treći zadatak odnosio se na ispitivanje razlika u stavovima direktora i stručnih saradnika o tome koji su indikatori kvaliteta najvažniji za unapređenje vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi i koje mjere tome mogu doprinijeti. Man-Vitnijev U test nije utvrdio značajne razlike stavova direktora i stručnih saradnika izuzev u stavovima koji se odnose na: učešće vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima i sl. (S4), partnerstvo roditelja sa predškolskom ustanovom (S7) kao i na opremljenost predškolske ustanove novim

tehnikama i tehnologijama (S13) (Tabela 7). Za ove stavove je izračunata veličina razlika koja je za stavove S4 i S7 srednja ($r_4 = 0,27$, $r_7 = 0,29$), dok je za stav S13 mala ($r_{13} = 0,23$).

Tabela 7

Značajnost razlika u stavovima direktora i stručnih saradnika o unapređenju po Man-Vitnijevom U testu

<i>Skala A</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
S1. Osobine ličnosti vaspitača i pristup radu	-1,47	,13
S2. Zadovoljstvo vaspitača svojim poslom	-,44	,65
S3. Stručno usavršavanje vaspitača	-1,84	,06
S4. Učešće vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima i sl.	-2,74	,006
S5. Povećanje plata vaspitačima	-1,67	,09
S6. Poštovanje profesije vaspitača u društvu	-,85	,39
S7. Partnerstvo roditelja sa predškolskom ustanovom u cilju ostvarivanja dobrobiti djeteta	-2,93	,003
S8. Angažovanje i uključivanje roditelja u rad predškolske ustanove	-,90	,36
S9. Korištenje kapaciteta škola u neposrednom okruženju	-,16	,86
S10. Povezivanje predškolskih ustanova i grana privrede	-,26	,78
S11. Korištenje kapaciteta društvenih institucija i objekata kao sredinskih uslova za predškolsko vaspitanje i obrazovanje	-,39	,69
S12. Bolja povezanost predškolske ustanove sa lokalnom zajednicom	-,16	,87
S13. Opremljenost predškolske ustanove novim tehnikama i tehnologijama	-2,27	,023
S14. Opremljenost predškolske ustanove igračkama, opremom, materijalima i sredstvima za rad	-1,30	,19
S15. Broj djece u grupi (ne više od propisanih standarda)	-1,54	,12

Napomena: statistički značane razlike su istaknute (bold)

Ako posmatramo mjere koje mogu doprinijeti unapređenju predškolskog vaspitanja i obrazovanja značajne razlike u procjeni se odnose na dvije mjere i to: M10 i M11 (Tabela 8). I za ove mjere, je izračunata veličina razlika koja je za mjeru M10 mala ($r_{10} = 0,24$), a za M11 srednja ($r_{11} = 0,27$).

Tabela 8

Značajnost razlika u stavovima direktora i stručnih saradnika o mjerama za unapređenje po Man-Vitnijevom U testu

<i>Skala B</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
M1. Besplatno pohađanje predškolskih ustanova za najsiromašnije i najugroženije kategorije djece	-,86	,38
M2. Osnivanje javno-privatnog partnerstva i mreže predškolskih ustanova	-,15	,87
M3. Promocija predškolstva kao jedne od primarnih društvenih djelatnosti, koja je investicija, a ne trošak	-,81	,41
M4. Preusmjeravanje budžetskih viškova lokalnih zajednica u oblast predškolstva	-,61	,54
M5. Preispitivanje budžetskih prioriteta i preraspodjela sredstava za potrošnju iz drugih oblasti u oblast predškolstva	-,94	,34
M6. Osnivanje igraonica u ruralnim područjima	-,94	,34

M7. Osnivanje predškolskih ustanova sa programom u poludnevnom trajanju u ruralnim područjima	-,39	,69
M8. Osnivanje predškolskih ustanova pri vjerskim zajednicama	-,25	,79
M9. Ujednačavanje dostupnosti predškolskih ustanova korisnicima u različitim lokalnim sredinama	-,96	,33
M10. Uvođenje subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama u svim lokalnim sredinama	-2,43	,015
M11. Povećanje postojećih subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama	-2,69	,007
M12. Fleksibilno radno vrijeme predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja	-,78	,43
M13. Fleksibilna organizacija predškolskih ustanova u skladu sa potrebama djece i roditelja	-,32	,74
M14. Osnivanje mreže volontera	-,98	,32
M15. Popularisanje profesije vaspitača među srednjoškolcima	-,42	,67
M16. Obezbeđivanje grantova i donacija	-,67	,50
M17. Podizanje svijesti javnosti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ranog učenja	-,17	,85
M18. Uspostavljanje saradnje sa nevladinim sektorom s ciljem izrade projekata koji se bave povećanjem obuhvata djece	-,68	,49

Napomena: statistički značane razlike su istaknute (bold)

Diskusija

Pregled prikazanih rezultata ukazuje na specifičnost stavova direktora i stručnih saradnika u pogledu važnosti pojedinih indikatora za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Indikatori kvaliteta rada predškolske ustanove – Po procjeni direktora i stručnih saradnika indikatori koje možemo grupisati u područja rada predškolske ustanove koja se odnose na ljudske i materijalne resurse (poštovanje profesije vaspitača, opremljenost predškolske ustanove opremom i sredstvima za rad, broj djece u grupi), te na partnerstvo sa porodicom mogu najviše doprinijeti kvalitetu vaspitno-obrazovne prakse u predškolskoj ustanovi. S druge strane, najmanje važni su indikatori koji se odnose na partnerstvo sa lokalnom zajednicom (saradnja sa školom, povezivanje predškolskih ustanova i grana privrede). Time su ponovljeni nalazi iz prethodnih studija (Burchinal et al., 2010) koji su identifikovali povezanost kvalitetne interakcije vaspitača i djeteta sa boljim ishodom učenja, kao i važnost stručnosti vaspitača (Sylva et al., 2011). Od 16 meta-analiza 12 je pokazalo pozitivne veze između profesionalnog razvoja i bilo koje nastavne prakse (Albritton et al., 2019; Brock & Carter, 2017; Egert et al. 2020; Peleman et al., 2018).

Nalazi drugih studija ukazuju na to da okruženje za učenje utiče na kvalitet (Tonge et al., 2016), odnosno da fizičko okruženje može uticati na ponašanje, spoznaju i emocije djece. Takođe, postojeća literatura ističe značajne korelacije između angažovanja roditelja i mentalnog zdravlja i blagostanja djece (Gilleece, 2015) naglašavajući važnost razumijevanja

društvenog i kulturnog konteksta (Alanen et al., 2015). U tom pogledu partnerstvo između porodice i predškolske ustanove se smatra važnim jer promoviše dobrobit djeteta (Yngvesson & Garvis, 2021).

Interesantan je nalaz da i direktori i stručni saradnici ne procjenjuju neposredno okruženje kao važno, ali s druge strane naglašavaju indikatore koji se odnose na donosioce odluka (na nivou lokalnih zajednica) u pogledu preusmjeravanja budžetskih viškova za rano vaspitanje i obrazovanje, kao i obezbjeđivanje grantova i donacija za ovu oblast. To ukazuje na činjenicu da se ipak prepoznaje potencijal lokalne zajednice da utiče na kvalitet obrazovanja, gdje značajnija sredstva zainteresovanih strana mogu doprinijeti recipročnom učenju u obrazovanju u ranom djetinjstvu (Burbank et al., 2020, 2021). Pažnju je privukao i nalaz da i direktori i stručni saradnici podizanje svijesti javnosti o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja ocjenjuju kao značajno za kvalitet predškolskog vaspitanja i obrazovanja što je u saglasju sa studijom koja je istraživala percepcije, stavove i znanja različitih zainteresovanih strana u vezi sa predškolskim obrazovanjem i razloge za upis djece u predškolske ustanove (Küçükütüran & Akbaba Altun, 2017).

Odnos između indikatora kvaliteta rada predškolske ustanove – Od svih ispitivanih varijabli koje se odnose na predškolsku ustanovu, kao i na godine radnog staža i života zaposlenih, tip vlasništva ustanove (javna ili privatna) korespondira sa najviše zavisnih varijabli o stavovima i mjerama za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Direktori i stručni saradnici javnih i privatnih vrtića drugačije ocjenjuju važnost stručnog usavršavanja, profesionalnog razvoja, partnerstva roditelja sa predškolskom ustanovom, kao i tehničke opremljenosti predškolske ustanove.

Promjenljiva *Predškolska ustanova: javna/privatna* pokazala je da može biti u vezi sa najviše zavisnih varijabli koje se mogu grupisati oko postupka i načina finansiranja rada predškolskih ustanova. Dosadašnja istraživanja ukazuju na razlike u percepciji nastavnih vještina između zaposlenih u javnim i privatnim ustanovama, iako nema većih razlika u motivaciji, komunikaciji i stručnim vještinama, te društvenom i finansijskom benefitu (Nauman et al., 2021). Takođe, u Turskoj su nastavnici privatnih škola zadovoljniji kurikulumom i obukama (Nadeem et al., 2024), dok su kineski vaspitači iz javnih vrtića stabilniji u profesionalnim uvjerenjima (Zhang et al., 2022) posebno u pogledu profesionalnih očekivanja i spremnosti da ostanu na svojim poslovima.

Zanimljivo je da starost ispitanika nije pokazala značajnost rezultata ni za jednu varijablu, što da njihovi stavovi o unapređenju predškolstva nisu pod uticajem demografskih karakteristika, nego su posljedica njihovih spoznaja koje imaju, a koje su stekli prije nego što su počeli raditi u vrtiću. Razlog za ovakve rezultate može biti i u činjenici da je u Republici Srpskoj minimalna kvalifikacija za rad sa djecom u vrtiću visoka stručna sprema kojom se

obezbjeduju važna profesionalna znanja što potvrđuju brojna istraživanja o povezanosti stručnosti vaspitača i kvaliteta vaspitnog rada (Li & Li, 2019; Qi & Mohamed, 2024).

Razlike u stavovima direktora i stručnih saradnika o indikatorima kvaliteta rada predškolske ustanove – Iako i direktori i stručni saradnici imaju slične stavove o mjerama za unapređenje vaspitno-obrazovnog procesa, postoje određene razlike u stavovima o učešću vaspitača na takmičenjima, nagradnim konkursima i sl., partnerstvu roditelja sa predškolskom ustanovom kao i o opremljenosti predškolske ustanove novim tehnologijama. Značajne razlike su uočene i u procjeni mjera koje se odnose na uvođenje ili povećanje subvencija za boravak djece u predškolskim ustanovama. Ove razlike mogu biti povezane s time što direktori više naglašavaju rukovođenje, dok su stručni saradnici više usmjereni na podršku vaspitačima i unapređenje rada sa djecom. Ovi rezultati mogu ukazivati i na to da direktori nemaju najjasniju spoznaju svog uticaja na kulturu ustanove i kvalitet vaspitno-obrazovnog procesa (Burušić i sar., 2009; Hallinger & Heck, 2002). Takođe, većina ispitanika bila je u dobi od 30 do 40 godina i sa radnim stažom do pet godina, što ukazuje na to da su mlađi zaposlenici spremni preuzeti odgovorne uloge direktora i stručnog saradnika (Halttunen & Waniganayake, 2021). Budući da je jedna od ključnih karakteristika koju treba da ima obrazovni menadžment prilagodljivost na promjenjive uslove poslovanja (Stepanović, 2019) očekivano je da mlađi zaposlenici mogu biti skloniji tom prilagođavanju i novim uslovima života i rada.

Zaključak

Istraživanje ukazuje na važnost vrednovanja saradnje sa zajednicom i okruženjem, te na potrebu za usklađivanjem standarda između javnih i privatnih predškolskih ustanova. Rezultati sugerišu nekoliko ključnih pravaca za dalji razvoj:

1. *Ispitanici prepoznaju partnerstvo sa porodicom kao važno.* Podsticanje i uspostavljanje partnerskih odnosa posebno je važno za obezbjeđivanje kvalitetne njege, obrazovanja i razvoja djece (Kernan, 2012). To ukazuje na potrebu inoviranja modela partnerstva sa porodicom (Churchill, 2003; Larocque et al., 2011), kao i na potrebu za obukom praktičara npr. za nove vidove komunikacije sa roditeljima upotrebom savremenih alata i tehnologija kao što su aplikacije za mobilne telefone, video-komunikacija i društvene mreže, s tim da nikako ne smijemo zaboraviti da je neposredna, živa komunikacija nezamjenjiva i da takva komunikacija ostvaruje pozitivne efekte na učenje i napredovanje djece (Christenson & Sheridan, 2001; Hickman et al., 1995; Izzo et al., 1999; Trusty, 1999).

2. *Potrebno je dodatno raditi na promociji partnerstva sa lokalnom zajednicom.* Zajednica treba uzeti aktivno učešće u životu predškolske ustanove. Važno je obratiti pažnju na širi krug institucija i socijalnih činilaca koji mogu biti podrška ranom vaspitanju (Rogoff,

2007; Vudhed, 2012). Iako Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske naglašava princip „kontekstualno primjerene prakse“ (Vudhed, 2012), neophodno je još više, strateški promovisati ovakve prakse. Neophodno je razvijati programe za roditelje i stimulirati ih za bolje korištenje postojećih resursa u zajednici kao i usluga koje ovi resursi pružaju preko osnovnih škola, biblioteka, zdravstvenih ustanova, aktuelnih događaja i sl. (Cvijanović, 2017).

3. *Stvarati uslove za prusmjernavanje viškova u budžetu i izdvajati više sredstava za predškolsko vaspitanje i obrazovanje.* Postoje jasni argumenti koji ukazuju na potrebu većeg ulaganja u rano obrazovanje za svu djecu, a naročito djecu iz porodica koje ne pružaju stimulatívno okruženje (Fraser Mustard, 2002). Procenat izdvajanja nacionalnog bruto društvenog proizvoda (BDP) za sve nivoe obrazovanja u Republici Srpskoj u 2020. godini iznosio je 2,93% , dok je prosjek Evropske unije za izdvajanja u obrazovanju 4,9% od ukupnog BDP Unije (Europska komisija, 2019). Ono što je paradoks mnogih obrazovnih politika širom svijeta jeste da ne postoji proporcionalna povezanost procenta ulaganja u obrazovanje do polaska u školu i stepena razvijenosti određene ekonomije. Tako, na primjer SAD ulažu manji procenat svog BDP za brigu o djeci i rano obrazovanje nego skoro svaka druga razvijena ekonomija u svijetu (OECD, 2023). Pošto je stopa prinosa od ulaganja u obrazovanje najveća u ranom djetinjstvu, posebno za djecu iz lošijeg socioekonomskog statusa (Cunha et al., 2005), potrebno je drugačije finansiranje obrazovanja djece u ranom razvojnóm periodu.

Partnerstvo sa porodicom, zajednicom i veća ulaganja u rani razvoj djece, ključni su za izgradnju kvalitetnog sistema ranog obrazovanja. Integrisanim pristupom mogu se stvoriti uslovi u kojima će svako dijete imati jednake šanse za zdrav razvoj, učenje i napredovanje.

Literatura

- Albritton, K., Mathews, R. E. & Anhalt, K. (2019). Systematic review of early childhood mental health consultation: Implications for improving preschool discipline disproportionality. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 29(4), 444–472. <https://doi.org/10.1080/10474412.2018.1541413>
- Alanen, L., Brooker, L., & Mayall, B. (Eds.). (2015). *Childhood with Bourdieu*. Palgrave Macmillan.
- Brock, M. E. & Carter, E. W. (2017). A meta-analysis of educator training to improve implementation of interventions for students with disabilities. *Remedial and Special Education*, 38(3), 131–144. <https://doi.org/10.1177/074193251665347>
- Burchinal, M., Vandergrift, N., Pianta, R. & Mashburn, A. (2010). Threshold Analysis of Association between Child Care Quality and Child Outcomes for Low-Income Children in Pre-kindergarten Programs. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(2), 166–176.

- Burbank, M. D., Goldsmith, M. M., Eldredge, K. P. & Spikner, J. (2021). Partnerships, Action and Collaboration, Together (PACT): A Community-Based Partnership Where Innovation, Collaboration and Impact Reshape Stakeholders' Vision. *Journal of Community Engagement and Scholarship*, 14(1). doi: 10.54656/PPYY7979.
- Burušić, J., Babarović, T. & Šakić, M. (2009). Determinants of School Effectiveness in Primary Schools in the Republic of Croatia: Results of Empirical Investigation. *Društvena istraživanja*, 4-5, 605–624.
- Cvijanović, N. (2017). *Predškolski program i dječiji razvoj*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Christenson, S. L., & Sheridan, S. M. (2001). *Schools and families: Creating essential connections for learning*. Guilford Press.
- Churchill, S. L. (2003). Goodness-of-Fit in Early Childhood Settings. *Early Childhood Education Journal*, 31(2), 113–118.
<https://doi.org/10.1023/B:ECEJ.0000005310.82353.bf>
- Cunha, F., Heckman, J.J., Lochner, L., & Masterov, D. V. (2005). Interpreting the Evidence on Life Cycle Skill Formation. *National Bureau of Economic Research. Working paper series*, 11331. National Bureau of Economic Research, Inc.
- Dobrotić, I., Matković, T., i Menger, V. (2018). *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i finansiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
- Egert, F., Dederer, V., & Fukkink, R. G. (2020). The Impact of In-Service Professional Development on The Quality of Teacher-Child Interactions in Early Education And Care: A Meta-Analysis. *Educational Research Review*, 29, 100309.
<https://doi.org/10.1016/j.edurev.2019.100309>
- European Commission. (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*.
- Europska komisija (2019). *Ključni podaci o ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju u Europi. Izvješće Eurydicea*. Ured za publikacije Europske unije.
https://www.eurydice.hr/cms_files/publications/kc-ecec-report-2019-hr.pdf
- Fraser Mustard, J. (2002). Early Child Development and the Brain-the Base for Health, Learning and Behavior Throughout Life. In M. Eming Young (Ed.), *From Early Child Development to Human Development: Investing in Our Children's Future* (pp. 23–62). The World Bank.
- Gilleece, L. (2015). Parental Involvement and Pupil Reading Achievement in Ireland: Findings from PIRLS 2011. *International Journal of Educational Research*, 73, 23–36.

- Hallinger, P., & Heck, R. H. (2002). What do you call people with vision? The role of vision, mission and goals in school leadership and improvement. In K. Leithwood & P. Hallinger (Eds.), *Second international handbook of research in educational leadership and administration* (pp. 9–40). Kluwer.
- Halttunen, L., & Waniganayake, M. (2021). Views from the Inside: Roles of Deputy Directors in Early Childhood Education in Finland. *Education sciences*, 11(11), 751. <https://doi.org/10.3390/educsci11110751>
- Hickman Wehlburg, C., Greenwood, G., & Miller, D. M. (1995). High School Parent Involvement: Relationships with Achievement, Grade Level, SES, And Gender. *Journal of Research and Development in Education*, 28, 125–134. <https://psycnet.apa.org/record/1995-45417-001>.
- Izzo, Ch. V., Weissberg, R. P., Kasprow, W., J. & Fendrich, M. (1999). A Longitudinal Assessment of Teacher Perceptions of Parent Involvement in Children's Education and School Performance. *American Journal of Community Psychology*, 27, 817–839. <https://doi.org/10.1023/A:1022262625984>
- Karačić, M. i Bitunjac, A. (2024). Uloga ravnatelja u procesu vođenja ustanove. *Marsonia: časopis za društvena i humanistička istraživanja*, 3(1), 9–20. <https://hrcak.srce.hr/320931>
- Kernan, M. (2012). *Parental Involvement in Early Learning. A Review of Research, Policy and Good Practice*. The Hague: Leiden on behalf of Bernard van Leer Foundation.
- Küçükturan, A. G. & Akbaba Altun, S. (2017). Motivations and Barriers in Promoting Preschool Education. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17, 1433–1450. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2017.4.0368>
- LaRocque, M., Kleiman, I., & Darling, S. M. (2011). Parental Involvement: The Missing Link in School Achievement. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(3), 115–122. <https://doi.org/10.1080/10459880903472876>
- Li, Z., & Li, L. (2019). An Examination of Kindergarten Teachers' Beliefs About Creative Pedagogy and their Perceived Implementation in Teaching Practices. *Thinking Skills and Creativity*, 32, 17–29.
- Nadeem, M, A., Khan, Z, A., & Zaman, M, R. (2024). A Comparative Analysis of Public and Private School Teachers Perception on Single National Curriculum Implementation. *Journal of Academic Research for Humanities*, 4(3), 209–218. <https://jar.bwo-researches.com/index.php/jarh/article/view/501>
- Nauman, H., Rizwan, A., P., & Munawar, M. (2021). The Role of Teacher Training Programs in Optimizing Teacher Motivation and Professional Development Skills. *Bulletin of Education and Research*, 43(2), 17–37.

- OECD. (2015). *Starting strong IV: Monitoring quality in early childhood education and care*. Paris: OECD.
- OECD (2023). *Public spending on childcare and early education*.
https://www.oecd.org/els/soc/PF3_1_Public_spending_on_childcare_and_early_education.pdf
- Peleman, B., Lazzari, A., Budginaitė, I., Siarova, H., Hauari, H., Peeters, J., & Cameron, C. (2018). Continuous Professional Development and ECEC Quality: Findings From a European Systematic Literature Review. *European Journal of Education*, 53(1), 9–22. <https://doi.org/10.1111/ejed.12257>
- Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja. *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 90/22. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/>.
- Rogoff, B. (2007). The Cultural nature of Human Development. *The General Psychologist*, 42(1), 4–7.
- Stepanović, S. (2019). Management in preschool institutions. *Megatrend revija*, 16, 101–116. <https://doi.org/10.5937/MegRev1902101S>
- Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022-2030. godine*. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/>.
- Sylva, K., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2011). *ECERS-E The Four Curricular Subscales Extension to the Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-R)*. Teachers College Press.
- Tonge, K. L., Jones, R. A., & Okely, A. D. (2016). Correlates of Children's Objectively Measured Physical Activity and Sedentary Behavior in Early Childhood Education and Care Services: A Systematic Review. *Preventive Medicine*, 89, 129–139. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2016.05.019>
- Travar, M., i Miljenović, S. (2018). Unapređivanje uslova za institucionalno rano učenje – dometi i perspektive. U N. Milanović (Ur.), *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta sa naučnog skupa Nauka i nastava danas* (136–145). Pedagoški fakultet Bijeljina.
- Trusty, J. (1999). Effects of Eighth-Grade Parental Involvement on Late Adolescents' Educational Expectations. *Journal of Research and Development in Education*, 32(4), 224–233. <http://tiny.cc/b1z3vz>
- UNICEF (2023). *Proširenje usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Bijeljini. Studija izvodljivosti*.
- Vudhed, M. (2012). *Različite perspektive o ranom detinjstvu: teorija, istraživanje i politika*. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 79/15, 63/20 i 64/22. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/>.

Zhang L., Guo Q., Zhu J., Wang, T. & Hu, B. (2022). Structural Model and Characteristics of Kindergarten Teachers' Occupational Beliefs in China: A Grounded Theory Approach. *Frontieres in Psychology*, 13. 976719. doi: 10.3389/fpsyg.2022.97671

Qi, S. J., & Mohamed, S. (2024). Relationship between Preschool Teachers' Knowledge and Attitude with their Practice towards Active Learning Approach. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 13(1), <http://dx.doi.org/10.6007/IJARPED/v13-i1/20662>

Yngvesson, T. & Garvis, S. (2021). Preschool and Home Partnerships in Sweden: What Do the Children Say? *Early Child Development and Care*, 191(1), 1729–1743, DOI: 10.1080/03004430.2019.1673385

Primljeno: 17. 03. 2025.

Primljena korekcija: 08.07. 2025.

Prihvaćeno za objavljivanje: 10. 07. 2025.

Attitudes of Directors and Professional Associates on Indicators of the Quality of Work of Preschool Institutions

Nataša Cvijanović^{ID}, Marica Travar^{ID}, Nebojša Mitrović^{ID} and Slađana Miljenović^{ID}

Faculty of Education in Bijeljina, University of East Sarajevo, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

ABSTRACT

The research provides an insight into how directors and professional associates perceive their professional role in the process of ensuring the quality of preschool institution work. The goal of the research was to determine the views of directors and professional associates on the possibilities of improving preschool education, what is the relationship between those views and whether there are any differences between them. On that occasion, 70 directors and 32 professional associates from 70 preschool institutions from the Republic of Srpska in Bosnia and Herzegovina were examined.

The results indicate that both directors and professional associates share similar views on the improvement of the educational process in preschool institutions. However, there are certain differences in attitudes related to professional training, the partnership of parents with the preschool institution, as well as the equipment of the preschool institution. The place of employment corresponds with the most variables on attitudes and measures for promotion, whereas the age of the employees did not show significance in the results.

Both directors and professional associates recognized the importance of partnership with families and the local community, as well as the development of programs for parents. When creating the budget, educational policymakers should take into account the redirection of surpluses for financing preschool education.

The results indicate directions for further action through the improvement of the quality evaluation system in preschool institutions in areas of work such as management and leadership, partnership with family and community, as well as the creation of a stimulating environment.

Keywords: directors, professional associates, promotion, quality, preschool education